

Inhoud

	Voorwoord	IX
	Inleiding	XI
Hoofdstuk 1	Jouw begaafde leerling	1
1.1	Waarom heeft jouw begaafde leerling je nodig?	2
1.2	Drie voorbeelden uit de praktijk	5
Hoofdstuk 2	Kenmerken van begaafdheid	9
2.1	Ontwikkelingsvoorsprong	10
2.2	Sterke schoolprestaties	10
2.3	Honger naar kennis	11
2.4	Top-down leren	11
2.5	Problemen analyseren en verbanden leggen	12
2.6	Creatief denken	12
2.7	Automatiseren	13
2.8	Behoeftte aan autonomie	14
2.9	Regelen en organiseren	14
2.10	Rechtvaardigheidsgevoel	15
2.11	Bijzondere interesses	16
2.12	Sociale hindernissen	16
2.13	Zelfinzicht	19
2.14	Theorieën en modellen	19
Hoofdstuk 3	Verschillende profielen	23
3.1	De autonome zelfstandige leerling	24
3.2	De aangepaste succesvolle leerling	25
3.3	De onderduikende leerling	27
3.4	De creatieve denker	28
3.5	De creatief uitdagende leerling	29
3.6	De dubbel bijzondere leerling	30
3.7	Risicoleerlingen	31

Hoofdstuk 4	Hooggevoeligheid en beelddenken	33
4.1	Hoogsensitief	34
4.2	Hoogstimulatief	37
4.3	Beelddenken (of visueel leren)	39
Hoofdstuk 5	Observeren en signaleren	43
5.1	Ruimte voor een ontwikkelingsvoorsprong	44
5.2	Creatief denken stimuleren	46
5.3	Ouders als partners	47
5.4	Signaleringsinstrumenten	50
Hoofdstuk 6	Binnen je groep	53
6.1	Serius nemen	54
6.2	Ontwikkeling mogelijk maken	56
6.3	Aansluiten bij interesses	59
6.4	Plek binnen de groep bewaken	60
Hoofdstuk 7	Op weg naar uitdaging	63
7.1	Compacten	65
7.2	Executieve functies	67
7.3	Groeiplan opstellen	78
Hoofdstuk 8	Uitdagende activiteiten	81
I	Brainsnacks en puzzels	83
II	Filosoferen	86
III	Verrijkingsmaterialen	89
IV	De prestatie	98
V	Onderzoeken	101
VI	Creative denkopdrachten	108
VII	Hogere orde denkvaardigheden	118

Hoofdstuk 9	Hindernissen	129
9.1	Leerstoornis	130
9.2	Gedragstoornis	132
9.3	Faalangst	133
9.4	Mindset	135
9.5	Onderpresteren	136
9.6	Negatief zelfbeeld	138
9.7	Samengevat	140
Hoofdstuk 10	Versnellen?	141
10.1	Cognitieve aspecten	142
10.2	Sociaal-emotionele aspecten	143
10.3	Executieve functies	143
10.4	Organisatie	144
10.5	In gesprek met het kind	144
10.6	Ten slotte	148
Hoofdstuk 11	Kleuters	149
11.1	Ontwikkelingsvoorsprong herkennen	150
11.2	Kleuters uitdagen	151
11.3	Een rijke leeromgeving voor kleuters	152
11.4	Versneld naar groep 3	154
Hoofdstuk 12	Ten slotte	157
Bronnen		159
	Geraadpleegde literatuur	159
	Aanbevolen literatuur	159
	Aanbevolen materialen	160
Over de auteur		161

Voorwoord

Fotografie: Wendelina Photography, Dordrecht

Ik was op vakantie lekker mijn ditjes en datjes aan het doen, totdat ik een mailtje kreeg van Franka. Ik mocht het voorwoord schrijven voor haar boek *Jouw begaafde leerling*. Dat wilde ik wel, wat een eer! We zijn bij elkaar gaan zitten om wat bij te praten en om wat uitleg te geven en te krijgen.

Trouwens, wat onbeschoft van mij zeg! Ik ben mezelf vergeten voor te stellen. Mijn naam is Elise van der Horst en ik ben uitzonderlijk (hoog)begaafd: een IQ van 145+. (Toen ik zeven jaar oud was, heb ik een IQ-test gedaan.) Ik heb altijd al willen leren, ontdekken en naar school willen gaan.

Mijn broer, die twee jaar ouder is, ging al naar school toen ik twee was en ik mocht mee om hem naar school te brengen. De leerlingen hingen hun jassen aan de kapstok en gingen in de kring zitten. Zo hield ik het een dag of twee vol. De volgende dag was ik het zat. Ik hing net als de rest van de klas mijn jas op en ging in de kring zitten. Helaas mocht ik niet blijven, dus moest ik met mama mee terug naar huis. Na twee jaar mocht ik zelf naar school, hoezee!

Beginnen met de kleuterklas. Eigenlijk was daar niets aan. Aan groep 3 was ook niets. De school heeft besloten dat groep 4 geen goed idee was, dus besloot men dat het beter was om te versnellen; ik zou groep 4 overslaan. In groep 5 is gebleken

X

dat ik niet op die school thuishoorde. Ik voelde me ongelukkig en ik paste me te veel aan de leerstof aan. De leraren hadden te weinig aandacht voor mij. Bijvoorbeeld: de kinderen die wat meer aankonden, moesten op de gang gaan zitten, en ons werk werd nooit of nauwelijks nagekeken. Dus ging ik naar een andere school, daar paste ik beter, omdat er daar naar me geluisterd werd en ik in de groep paste. Daar leerde ik Franka kennen. Zij was de ib'er en de leidster van de Expertgroep: een groep voor kinderen die wat meer aankunnen. School ging nog steeds niet snel genoeg, ik vond de leerstof nog steeds te gemakkelijk. Toen ik dat aan het begin van groep 6 aangaf op school hebben we met elkaar – mijn juf, Franka en ik – besloten dat ik groep 6/7/8 in twee jaar zou doen. Franka ging mij daarbij begeleiden als mentor. Daardoor was ik tien toen ik naar de middelbare school ging.

U heeft het boek *Jouw begaafde leerling* gekocht, omdat u denkt dat u een of meer (hoog)begaafde leerling(en) in uw klas hebt. Een boek over hoogbegaafdheid kopen is altijd goed, want je kunt nooit genoeg weten van hoogbegaafdheid. Als ik de basisschool over zou moeten doen, zou ik van leraren verwachten dat ze naar me luisteren en uitleggen of laten zien wat ik echt wil weten. Ik verwacht dat leraren meedenken en openstaan voor nieuwe ideeën. Kortom: ik wil dat leraren luisteren naar mij. Dat is ook mijn tip. Luister waar het kind echt behoefte aan heeft, want ieder kind verdient de ontwikkeling en leer methode die goed voor hem of haar is.

Mijn tips en die van vele andere (hoog)begaafde kinderen zijn door Franka verzameld voor dit boek. Ik wens u veel leesplezier en veel succes in de begeleiding van uw hoogbegaafde leerling(en).

Elise van der Horst, 11 jaar

Inleiding

Elk schooljaar heb je er wel eentje. Zo'n leerling die je de oren van het hoofd vraagt, die prachtige verhalen schrijft en steeds het eerste klaar is met zijn werk. Het kan ook een ouder zijn die je aandacht erop vestigt: "S. verveelt zich op school, thuis laat ze al veel meer zien van wat ze kan." Je wilt dan graag deze kinderen prikkelen en uitdagen, maar hoe? Kun je het wel, of moet je er zelf ook een Einstein 2.0 voor zijn? Laat ik beginnen met je gerust te stellen: het is zeker geen onmogelijke opgave, je kunt het! Het openslaan van dit boek is al een teken van jouw betrokkenheid bij deze leerling. Dat is een van de belangrijke voorwaarden voor succes!

Ik kan ze me nog zo voor de geest halen, die eerste begaafde leerlingen die mij soms bijna tot wanhoop wisten te drijven. L. die mij de eerste dag in groep 3 al wist te melden: "Wat raar, een heel dik rekenboek met achterin nog steeds dezelfde sommen als voorin het boek." M. die bij de kleuters al zelfstandig op de computer een werkstuk over vleermuizen maakte, maar motorisch nog niet ver genoeg was om een cijfer te schrijven. In de bovenbouw dacht ik al ver gekomen te zijn met H. toen hij op een dag verzuchtte: "Waarom vraag je altijd waar ik behoefte aan heb, maar nooit eens waar ik geen behoefte aan heb...?"

Op zoek naar werk voor meer begaafde kinderen kwam ik twee soorten informatie tegen. Aan de ene kant boeken en artikelen over de achtergronden en definities van begaafdheid. Er zijn steeds meer theorieën en modellen rondom dit onderwerp. Je kunt hier makkelijk in verdwalen en de kans is groot dat je steeds verder af raakt van je concrete vraag: wat doe ik met mijn begaafde leerling?

Aan de andere kant zijn er allerlei materialen en methodes die aangeboden worden door schoolleveranciers, webshops, enzovoort. In de handleiding worden deze aangeprezen als "bedoeld voor de leerling die meer aankan" en "sluit aan bij elke methode". Verdere informatie over hoe het materiaal effectief in te zetten ontbreekt dan weer. Vaak gebeurt het dan dat je leerling niet gemotiveerd lijkt, of de motivatie alweer snel verliest. Is het materiaal dan verkeerd gekozen, de leerling toch niet zo begaafd, of gaat er iets anders mis?

Ondertussen meldden op de school waar ik werkte zich steeds meer begaafde leerlingen aan. Mijn speurtocht naar goed onderwijs voor deze kinderen breidde zich steeds verder uit. Ik deed ervaring op met het zelf ontwikkelen van verrijkingsopdrachten, het opzetten van een peergroep binnen de school en volgde de opleiding tot specialist begaafdheid. Het heeft mij veel voldoening gegeven, omdat ik

steeds in de praktijk resultaat zag van mijn inspanningen. Vaak maakten kleine aanpassingen in de dag al groot verschil voor de kinderen. Met een warm gevoel denk ik terug aan de zevenjarige C. die al weken met tegenzin naar school kwam. Na schooltijd liet hij aan oma zien wat hij met Kapla-blokjes op een basketbal had gebouwd. “Vandaag was het weer eens echt de moeite waard!”

Een peergroep of specialist binnen je school is natuurlijk mooi, maar niet altijd mogelijk. Zelfs wanneer het wel tot de mogelijkheden behoort, blijf jij de belangrijkste persoon voor je begaafde leerling. Een leerkracht die hem serieus neemt en op zijn niveau aanspreekt, is meer waard dan dat uurtje of middagje in de plusklas.

Natuurlijk wil je dat het steeds voor alle kinderen uit je groep de moeite waard is op school. Je hebt niet de tijd om je in alle verschillende talenten en belemmeringen te specialiseren. Je wilt met je leerlingen aan de slag! Daarom geef ik met dit praktische boek mogelijke antwoorden op de vraag: “Hoe help ik mijn begaafde leerling, morgen, volgende week, dit schooljaar?”

Franka van Vlokhoven

1 Jouw begaafde leerling

“L. wil niet meer naar school, omdat ze dat tijdverspilling vindt. In haar klas zitten geen kinderen waar ze aansluiting bij vindt. Ze voelt zich zelfs buitengesloten en wil het liefst binnen blijven en lezen in de pauze. Ze heeft een e-reader voor haar verjaardag gekregen die ze mee naar school neemt, omdat daar voor haar geen geschikte leesboeken meer zijn. Versnellen is volgens de school geen optie, omdat ze nog niet goed kan samenwerken. Ze moet eerst met de andere kinderen buiten kunnen spelen voordat ze haar cognitief tegemoet willen komen. Bij L. lopen de spanning en frustratie zo op dat ze 's ochtends voor ze naar school gaat moet overgeven. We houden haar nu steeds vaker thuis.”

- Ouders van L. in groep 7

Wie is die leerling die we hoogbegaafd noemen? Er zijn verschillende definities en modellen van hoogbegaafdheid.

Belangrijker is een beeld te schetsen van de kinderen waar ik specifiek aandacht voor wil vragen met dit boek.

2

Het gaat om kinderen met een hoge intelligentie, die mogelijk in staat zijn tot excellente prestaties. Zij hebben een originele denkwijze, die zowel in hun voordeel als in hun nadeel kan werken.

Je kunt een belangrijk aandeel leveren om de bijzondere talenten en mogelijkheden van jouw begaafde leerling(en) aan het licht te brengen. Soms presenteren ze zich meteen aan je als schitterende diamanten, maar er zijn ook ruwe diamanten bij. Een klein beetje slijp je eraan mee, al zul je het resultaat daarvan lang niet altijd zien tijdens de periode dat jij voor dit kind zorgt.

(Voor het leesgemak wordt naar de begaafde leerling steeds verwezen met 'hij' of 'hem'. Uiteraard kan hier ook 'zij' of 'haar' gelezen worden.)

1.1 Waarom heeft jouw begaafde leerling je nodig?

Je begaafde leerling heeft je op de eerste plaats nodig om als zodanig herkend en erkend te worden, net zoals ieder kind het nodig heeft om gezien te worden. Wanneer je hem echt ziet, zal je zijn talenten en belemmeringen ook zien. Pas dan kun je een begaafd kind ook passend onderwijs bieden.

VOORBEELD Stel je voor: eindelijk mag jij ook naar school! Je hebt je er een heleboel van voorgesteld. Na de eerste dag ben je nog enthousiast door alle nieuwe indrukken. Je denkt bij jezelf: "Morgen zal het leren wel beginnen." Dan kom je erachter dat er geen heel andere activiteiten komen dan op die eerste dag op de basisschool. Het ritme blijft gedurende de week ongeveer hetzelfde. Na vijf keer hetzelfde liedje te zingen tijdens het fruit eten, heb je dat wel gezien. Je doet er niet meer aan mee. De grootste uitdaging blijkt het samen spelen en werken met de andere kinderen. Je begrijpt ze niet, zij begrijpen jou niet. Je juf vindt jou nog erg jong. Na een paar weken ken je nog steeds het liedje dat bij het fruit eten wordt gezongen niet. Je kunt nog niet echt samen spelen of werken. Tijdens het gesprekje met je ouders over de eerste indrukken deelt ze haar zorgen. Ze vindt dat hier eerst aan gewerkt moet worden, voordat je toe bent aan de loco-does en de boekjes waar je thuis al goed mee uit de voeten kunt.

Kleuters die vier jaar zijn geworden en naar school mogen, vinden dat bijna allemaal spannend. Een kleuter met een ontwikkelingsvoorsprong kan heel hoge verwachtingen hebben van het naar school gaan. Wanneer in de praktijk blijkt dat de

school geen hoge verwachtingen heeft van hem, kan hij zich daaraan razendsnel aanpassen. De meeste van deze kleuters zullen zich al binnen drie tot vier weken volledig hebben aangepast. De eerste weken dat een kind naar school komt, spelen dus een grote rol bij het signaleren van een ontwikkelingsvoorsprong. Vaak denken we dat een kleuter dan nog moet wennen aan de school en durven we nog geen conclusies te trekken rondom zijn mogelijkheden en gedrag. Een goede intakelijst voor nieuwe kinderen en een kennismakingsgesprek met ouders over de eerste indrukken tijdens deze weken zijn juist belangrijk!

Hoogbegaafde kinderen ontwikkelen heel jong, als baby al, meer hersenverbindingen dan andere kinderen. Zij interpreteren de indrukken die ze opdoen anders dan leeftijdsgenootjes. Zij leven als het ware in een andere werkelijkheid en spreken vaak ook letterlijk een andere taal. Het is moeilijk voor hen om leeftijdsgenootjes te begrijpen. Andersom is hun eigen gedrag voor andere kinderen onvoorspelbaar. Begaafde kinderen voelen zich daardoor vaak eenzaam en onbegrepen. Een gevoel dat met het ouder worden nog toe kan nemen, omdat het verschil met leeftijdsgenootjes steeds groter wordt. Op een gemiddelde school is ongeveer 2% van de leerlingen begaafd. Dit geeft maar een kleine kans op een klasgenootje dat ook begaafd is. Daar komt nog bij dat niet alle begaafde kinderen automatisch ook goed met elkaar op kunnen schieten. Een leerkracht die begrip toont, is dan van onschatbare waarde. Neem het kind vooral serieus en zie het niet als een buitenbeentje. Bevestig steeds dat hij mag zijn wie hij is en dat dit ook goed is. Je kunt het kind helpen door een brug te slaan naar klasgenootjes. Als leerkracht heb je zo een grote invloed op het welbevinden van het kind.

Kinderen ontwikkelen zich door passend werk aangeboden te krijgen in hun zone van naaste ontwikkeling. Ons aanbod (het aanbod van de meeste methodes) is gericht op een 'gemiddeld kind' en differentieert nog een niveau naar boven en een niveau naar beneden. Kinderen die niet 'mee kunnen komen' binnen deze niveaus vallen al snel op. We zien allemaal dat ze extra ondersteuning nodig hebben. Voor kinderen die aan de bovenkant buiten de aangereikte niveaus vallen is er meestal geen directe oplossing. Dit is net zo hard nodig! Een kind dat dag in, dag uit werk doet wat hij al kan, gaat zich vervelen. Dit kan zich gaan uiten in zijn gedrag op school, maar heel veel van deze kinderen bewaren de driftbuien of het verdriet voor thuis.

Wie niet genoeg wordt uitgedaagd op school, hoeft zich ook nooit echt in te zetten. Vaak hoor je dat begaafde kinderen niet goed zijn in plannen, geen doorzettingsvermogen hebben of niet om kunnen gaan met fouten maken. Het probleem ligt hier niet bij de kinderen, maar bij het aanbod! Voor (te) makkelijk werk heb je alle genoemde vaardigheden niet nodig en kun je deze dus ook niet oefenen! Er zijn onderzoekers die aangeven dat zelfs bepaalde neurotransmitters in de hersenen niet meer worden aangemaakt wanneer kinderen deze te lange tijd niet hoeven te gebruiken. Het gaat dan dus om blijvende schade! Jij kunt als leerkracht erover waken dat het kind genoeg uitdagend werk wordt aangeboden en dat veel